

اودلاجان
(عودلاجان)

دکتر ناصر تکمیل همایون

www.ketab.ir

دفتر پژوهشهای فرهنگی

دفتر مرکزی: تهران، خیابان کریم خان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، نبش کوچه یگانه، شماره ۲۲۹
کدپستی: ۱۵۸۴۷۳۶۹۱۳ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۴۶۹۱
تلفن: ۸۸۳۱۵۲۳۷، ۸۸۸۲۱۳۶۴
فکس: ۸۸۳۰۲۴۸۵

پست الکترونیک: lahze1386@gmail.com

فروش الکترونیک: www.lahzeh-ketab.com ، www.iranculturestudies.com

مراکز اصلی پخش و فروش:

- فروش مرکزی: تهران، خیابان کریم خان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، نبش کوچه یگانه، شماره ۲۲۹
تلفن: ۸۸۳۰۲۴۷۹۸۴۷، ۸۸۳۰۲۴۷۹۸۴۷
- فروش مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، نبش خیابان شهید وحید نظری، شماره ۲۵۵
تلفن: ۶۶۹۵۰۱۴۶، ۰۹۱۲۲۱۷۷۶۶؛ دورنگار: ۶۶۹۵۰۱۴۶

• اودلاجان (عودلاجان)

د. ناصر تکمیل همایون

• ویراستار صوری، مهناز حسینی • نمونه خوان: زهرا جوادی پور

• طراح جلد و صفحه آر: فریده داورزنی

• لیتوگرافی: خاورمیانه • چاپ: نقش بران • شماره ان: ۱۰۰۱ نسخه • چاپ اول: ۱۳۹۳

همه حقوق محفوظ است. هرگونه تقلید و استفاده از این اثر به هر شکل بدون اجازه کتبی

دفتر پژوهشهای فرهنگی مجاز نیست.

ISBN: 978-964-379-306-7

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۹-۳۰۶-۷

تکمیل همایون، ناصر، ۱۳۱۵-

اودلاجان (عودلاجان) // ناصر تکمیل همایون- تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۹۳.

۱۰۰ ص، مصور (رنگی).- (تهران پژوهی: ۴)

ISBN: 978-964-379-306-7

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا

کتابنامه: به صورت زیر نویس

۱. اودلاجان، ۲. مجله ها - ایران - تهران،

الف. دفتر پژوهشهای فرهنگی، ب. عنوان.

۹۵۵/۱۲۳

DSR ۲۱۰۷/۴ ۸ ۱۳۹۳

۳۴۲۱۳۲۶

کتابخانه ملی ایران

یادداشت

این روزها حسّ مسئولیت شهرها فراوان شنیده می‌شود. شهروندان در هر نقطه‌ای از زمین در پی کشف و شناخت هویت خود و مکان و زمانی هستند که در آن زندگی می‌کنند. اهل یک شهر یا کشور بودن، یعنی خود را متصل و متعلق به تاریخ، مکان و فضای آن شهر و کشور دانستن و آن را بخشی از خود به شمار آوردن. تلاش هر شهروند برای شناخت هویت خود، از سویی نسبت او را با دیگری مشخص می‌کند و در دیگر سو او را وادار به شناختی عمومی از جهان پیرامونش، تاریخش، ساطراتش، ارزشش، احساساتش، ارزش‌ها، مفاهیم، بزرگان و مشاهیر و خصوصیات جمعی محیط زیستش می‌سازد. «هویت» مرتبط با شهر، شهروندان یک شهر را از سایر شهروندان متمایز کرده و حسّ مسئولیت «شهروندی» برای «ساکنان» این شهر را متأنه تمیز میان «ساکن» یک شهر با «شهروند» یک شهر را ترسیم می‌کند.

اما شهرها را در این عصر، بدون مشارکت آگاهانه شهروندان نمی‌توان اداره کرد و اصولاً توسعه در هیچ عرصه‌ای را بدون مشارکت مردم نمی‌توان رقم زد. بدیهی است که امر مشارکت مردم تحقق نمی‌پذیرد مگر آنانی که حسّ تعلقی عمیق نسبت به مکانی که در آن زندگی می‌کنند، داشته باشند. اما حسّ تعلقی نسبت به مکان زندگی، زمانی می‌تواند ایجاد شود که نسبت به شخصیت و هویت آن مکان شناختی کافی نزد شهروندان به وجود آمده باشد. به عبارت دیگر، بدون شناخت کامل ابعاد مختلف یک شهر، نمی‌توان انتظار وقوع مشارکت آگاهانه و مسئولانه شهروندان را در اداره شهر داشت. شناختی

که در ابعاد کالبدی و ذهنی از محیط‌های طبیعی، مصنوع و انسانی هر شهر به‌دست می‌آید. محیط‌های طبیعی هر شهر، چون کوه‌ها، رودها، تپه‌ها، دشت‌ها، مناظر طبیعی و غیره و محیط‌های مصنوع چون ابنیه، مجموعه‌های شهری، محله‌ها، خیابان‌ها، پیاده‌راه‌ها، میدان‌ها، پُل‌ها، بناهای اداری، آموزشی، نظامی و مانند آن و محیط‌های انسانی همراه با تنوع زبانی، دینی، مذهبی، نژادی، قومی، عقاید و آداب و رسوم، پاره فرهنگ‌ها، آیین‌ها، مراسم، رویدادهای ملی و مذهبی و غیره هستند. مجموعه این محیط‌ها، محتوای هویت یک شهر را تشکیل می‌دهد و توضیح می‌دهد و تفاوت هویتی میان شهرهای مختلف و نیز شهر وندلا آنها را رقم می‌زند.

اما ملازم این تهران که در تمامی وجوه خود موضوع مجموعه «تهران پژوهی» است، همان‌گونه که در کالبد و بافت، بنا به بنا و محله به محله متفاوت و متنوع شده، در کتاب «تهران پژوهی» و پاره فرهنگ‌های موجود در جامعه نیز متنوع و متکثر شده است.

مجموعه کتاب‌هایی که دیپلوماتان «تهران پژوهی» منتشر می‌شود، تهران را با تاریخ دیروز و امروز و از منظر فرهنگ، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و کالبدی مورد مطالعه قرار می‌دهد تا این مجموعه، گستره شناخت، دستمایه‌ای باشد برای آنهایی که به بهبود کیفیت مافوق زندگی نسل امروز در این شهر می‌اندیشند و نیز برای شهروندانی که در کاخ ساختن آینده این شهر هستند و دل‌نگران به آن فکر می‌کنند!

دفتر پژوهش‌های فرهنگی

۹

پیشینه مطالعات

۱۱

فصل یکم. نمای کلی از مجلات تهران

۱۱

۱. نام و نشان های تهران

۱۲

۲. کالبدشناسی روحانی تهران (آگاهی از محله ها)

۱۳

۳. شهر جدید تهران و ملاحظات

۱۶

۴. پیدایش محله مشهور به «اودلاجان»

۱۹

فصل دوم. کلان محله اودلاجان و تحولات جغرافیایی آن

۲۱

۱. نام و نشان محله

۲۲

۲. نقشه های جغرافیایی

۲۳

۳. توسعه و گسترش

۲۶

۴. خراب کردن قلعه شاه تهماسبی و تحولات کالبدی جدید

۳۱

فصل سوم. عوامل اجتماعی و اقتصادی شکل گیری محله

۳۵

۱. انگیزه نام گذاری های محله

۳۷

۲. مکان های مذهبی و فرهنگی

۴۴

۳. اماکن تجاری و اقتصادی

۴۸

۴. اماکن عام المنفعه

فصل چهارم. پراکندگی ساکنان و تعلقات اجتماعی آنان

۵۳

۱. تحولات نفوس

۵۳

۲. پراکندگی های جمعیتی

۵۶

۳. ساکنان و خانه های محله (برحسب تعلقات سکونتی)

۶۷

فصل پنجم. اوضاع کنونی و نوع بازسازی فرهنگی

۸۵

۱. تغییرات در دوره پهلوی

۸۵

۲. ویژگی های جدید

۸۷

سخن پایانی

۹۳

مآخذ

۹۷

روستای گمنام و کم‌شمار تهران (تهران) در ۷-۸ کیلومتری شمال شهر باستانی و بزرگ ری، مشهور به «الواد» قرار داشته است. ساکنان آن، تابستان‌ها با رفتن به سوی شمال، در شمیران و اطراف و کوهپایه‌های البرز، در فضای دل‌انگیزی امان می‌یافتند.

از این روستای کوچک، مردان بزرگی برخاسته‌اند؛ از آن میان ابو عبدالله محمد بن حماد تهرانی (وفات: ۲۶۱ ق / ۸۷۴-۸۸۵ م) که در عسقلان فلسطین مدفون شده است.^۱

آغاز گرایش روستانشینان طهرانی به تشیع روشن نیست. در سده‌های نخستین اسلامی، مأمّن و پناهگاه شیعیان شد و در آن زمان، هنوز امام شافعی و مکرّم کم‌تر از قریه دولاب و ده علی‌آباد (جنوب ایستگاه راه‌آهن) بوده است.^۲ (ص ۱۳۵۶، ۱۳۲).

در دوره سلجوقیان با مرگ طغرل در طبرشت (تجریش) در سال ۴۵۵ قمری (۱۰۶۳ م) و ورود سلطان ارسلان در سال ۵۶۱ قمری (۱۱۶۶ م) اندکی به اعتبار

۱. هم‌چنین باید از محمد بن احمد بن حماد بن سعید انصاری و ابویشر دولابی تهرانی یاد کرد. برای

آگاهی بیشتر ← تکمیل همایون، ۱۳۷۷، ج ۱، ص ۳۰.

روستای مزبور افزوده شد، و در دوره علویان و امیران مازندران اهمیت بیشتری یافت و به احتمال تشیع مردم منطقه از همین زمان چشمگیر شده است. از دوره یورش‌های مغولان و ویرانی ری، موقعیت طهران نیز دگرگون شد و با پهنه‌ای گسترده‌تر، در کتاب‌های تاریخی و جغرافیایی به‌عنوان روستای شمال شهر ری جنوب قصران راه پیدا کرد.

امیر تیمور گورکانی (۷۷۱-۸۰۷ ق/ ۱۳۶۹-۱۴۰۴ م) اندکی پس از یورش‌های مشهورش، طهران را خیمه‌گاه سپاهیان خود ساخت و در همین زمان برای نخستین بار، جهانگردی از اسپانیا به نام کلاویخو^۱ از آن روستا دیدن کرد. روستای کوچک یاد شده، اندک اندک، به‌صورت یک «شهرک» درآمد و در سال ۱۵۵۳-۱۵۵۴ م) به دستور شاه تهماسب صفوی به شهری جدید مبدل شد که اکنون آن را به‌عنوان «منطقه صفوی» شهر تهران نام داده‌اند (تکمیل همایون، ۱۳۸۱، ص ۴۹-۵۵).

محلۀ اودلاجان (عودلاجان) بخشی از منطقه صفوی شهر تهران است که در دوره قاجاریه با برخورداری از باغات و زمین‌های شمال‌شرقی تهران و زمین‌های بایر آن توسعه پیدا کرد و به‌صورت یکی از پنج کلان محله مشهور تهران درآمد.